

Այլ արեան գոյնով ետում, բրդընկում,
Սար ու ձոր հազար գոյներով ներկում:

—Դո՛ւ, որ անվերջ դարերով
Աւեր ու մահ ես ցանում,
Այդ քո դաժան դաւերով
Պիտի մարիս քո ընում:

Մե՛նք կ'աւերենք հիմնովին
Քո ցընորքներն ապարդիւն,

Մե՛նք կ'աւերենք աշխարհին—
Նո՛ր կեանք, նո՛ր սէր, խնդութիւն:

★ ★ ★

Եւ լեռն այլայլուած ծագող Արեւից՝
Փարոււմ է ամուր խաւարի թեւից,
Եւ բորբ բոցերից սարսում է, դողում,
Խաւարը շաղկաւ յետ յետ է սողում:

Երեւան

ՎԱՀԱՆ ՄԻԲԱՔԵԱՆ

ՏԻԿԻՆ ԳԱՆԼԷՌԻ ԴԺԲԱԽՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Դրացուհի՛ Տիկին Գանլէս, վաթսունէն
վաթսունըհինգ տարեկան փոքրիկ պառաւ
մըն է, կոկիկ, մաքուր, առանց ձեւմակի և
խնամքով սանտրուած շաղանակազոյն մա-
ղերով, փոքրիկ շիւ աչքերով, սրտնք հա-
խընարութեամբ ակնոցին երկու քովերէն
երեսդ կը հոսոյն աւելի քան ապակիներուն
մէջէն, ու հաճելի ժպիտ մը եւ իր դա-
սակարգին համար ընտրուած շարժումներ
եւ խօսակցութեան սճեր ունի: Բայց իրեն
հետ միայն առօրեայ քաղաքավարական
ձեւակերպութիւններուն մէջ պէտք է մը-
նալ եւ օգին երեւոյթներուն վրայ կար-
ծիք փոխանակելէ անդին չանցնիլ: Եթէ
գոթազգութիւնն ունենաւ վայրկեան մը
աւելի կամդ առնելու բակին մէջ կամ իր
գետնայարկի պատուհաններուն առջեւ, ս-
րանց ետին խաշոր սեղանի մը վրայ հակած
կ'աշխատի ամբողջ օրը, այլ եւս օձիքդ
գիւրութեամբ չես կրնար ազատել:

Տիկին Գանլէս արդուկող է, և իր ար-
հեստակիցներուն պակասութիւնն ունի, շա-
տախտ է: Բայց չկարծէք թէ կը սիրէ ուն

նիւթի վրայ խօսիլ. ո՛չ: Մէկ եւ միօրինակ
նիւթ մը ունի. — իր գոթազգութիւններուն
պատմութիւնը. եւ ի՞նչ պատմութիւն...:

Բարդ, անսպաս, անվերջանալի, թուա-
կաններով հարուստ, իրաւագիտական, code
pénalի յօդուածներով գիտուն, հօտարնե-
րու, փաստաբաններու, դատաւորներու,
Procureur de la Républiqueներու անուն-
ներով լեցուն, ամբողջ շարք մը օրէնս-
դէսներու, անցեալ եւ ներկայ, սրանց հետ
Տիկին Գանլէս գործ ունեցած է տարիներէ
ի վեր— եւ սրտնք ձեռք ձեռքի տուած են
զինքը խաբելու, սնանկացնելու, իր ամու-
սինք գերեզման իջեցնելու, իր տունը ձեռ-
քէն առնելու, զինքը առանց նեցուկի, ա-
ռանց օճախի ձգելու, եւ վերջապէս այսօր
զինքը իր այդ տարիքին մէջ այս ծանր
աշխատութեան դատապարտելու համար:

Այս հակայական պատմութեան մէ-
ջէն, որ սրտայոյզ մանրամասնութիւններէ
ալ զուրկ չէ, այս ըսած եղբակացութեանս
համեմելու համար, մտքի ահագին ճիգի մը
պէտք ունիս արդէն. բայց թէ ինչո՞ւ, ի՞նչ

պատճառաւ այդ բարձրաստիճան պաշտօնեաները ամբողջ ետեւէն ինկած են այդ փոքրիկ Մատամ Գանլէսին, ահա թէ ո՞րն է ամենէն դժուարահասկնալին: Իր գրացիները բնդհանրապէս կը նախընտրեն չհասկնալ բնաւ, եւ իր պատուհաններուն տակէն շուտով անցնելու համար, իրեն հետ՝ իր դաւաճանները կ'ամբաստանեն...

— Այո՛, այո՛, խաբեբաներ են այդ մարդիկը բոլոր, գողեր են, ոճրագործներ են...

Բայց ես իր պատուհաններուն կամ դրանք առջեւէն անցնելու կամ կենալու ընտրութիւնը չունիմ. ես յարձակումը իմ տունիս, իմ սենեակիս մէջը կը կրեմ, եւ պէտք է զինքը մտիկ ընեմ, աւելի ճիշդ՝ ձգեմ որ խօսի. որովհետեւ այդ փոքրիկ գէմքը եւ շիւ աչքերը, որոնք իր պատմութեան առաջին բառին հետ ջրվէժի մը կը փոխուին, բոլոր ուժերս կը ջլատեն և անկարող կը դարձնեն զիս պաշտպանողական կորովի միջոցներ ձեռք առնելու: Ուստի իր պատմութիւնը քառասուն անգամ լսած եմ, եւ վերջապէս քիչ մը հասկցած:

Հիմա իր բոլոր նոտարներուն, փաստաբաններուն, ավուկներուն անունները գոց գիտեմ, մարդեր՝ որոնց մեծամասնութիւնը տասը տարիէ ի վեր հրաժեշտ տրւած են մեր անցաւոր աշխարհքին, եւ որոնք Մատամ Գանլէսին գործին խառնուած ըլլալուն համար անմահ են այսօր...

— Ո՛հ այո՛, Ռընօտէն «նօթէն»ը, որ մէկ միլիոն ֆրանք ձգած է իր ժառանգորդներուն... Տիւրիւի «ավուէ»ն, որ իրական պալատ մը ունի Մէտոնի մէջ... Կը փութամ օգնութեան հասնիլ, որպէս զի իննայէ գոնէ այդ մանրամասնութիւնները, բայց ի գո՛ւր...

Ամենէն անտանելին այն է որ Տիկին Գանլէսին պատմութեան նիւթը մահաշուք է, իր սկզբնակէտէն մինչեւ վերջակէտը, իր բոլոր յեղաշրջումներուն մէջը:

Ահա՛ պատմութիւնը.

Լուսահոգի հայր Գանլէս, պառաւին ամուսինը, Գլամադի գերեզմանատան մէջ

հող մը գնելու գաղափարը կ'ունենայ, իր եւ իրեններուն արժանաւայել գերեզմանի մը համար:

Այդ մեռեալներուն թաղին մէջ կալուածատիրութեան կանխահաս հոգը, բազմաթիւ բերեր մեր ծերունիներուն, որոնք այդ հոգը գնած չգնած՝ դժբախտութիւնը կ'ունենան իրենց միաժին գումարը, տաղանգաւոր ճարտարապետ մը, յանկարծ կորսնցնելու: Թաղման միջոցին հայր Գանլէս այդ հոգին հիմերուն մէջ փոքրիկ լիճ մը կը գտնէ: Ծեր ամուսինները իրենց որդին պէտք եղածին չափ կը սիրեն անոր մարմինը այդ գերագոյն լոգանքին չենթարկելու համար. ուստի ուրիշ հող մը կը գնեն ուրիշ գերեզմանատան մը մէջ և մարմինը հոն կը փոխադրեն: Այդ անգալտութեան միջոցին՝ իրենց marbrierին հետ չեմ գիտեր ի՞նչ անհամաձայնութիւն մը կ'ունենան եւ ինչիւրը գատի կ'իյնայ: Մեր ծերունի բարեկամները այդ գատը կը կորսնցնեն եւ գատարանին կողմէ հազար ֆրանք տուգանքի կը դատապարտուին:

Ռընօտէն նօթէսը այդ միջոցին է որ երեւան կուգայ իր բոլոր արբանեակներով, եւ վճիռէն վերջը, չկրնալով բաւական համոզիչ լեզու մը գործածել, այդ տուգանքը՝ օրէնքին անունովը՝ կուգայ ծերունի ամուսիններուն միակ կալուածին — տունին — ամուսկաններուն վրայ գրուել: Գրաւում, անիրաւ գատաւարութենէ մը յետոյ... այդ էր պակաս միայն: Հայր Գանլէս կը բողոքէ իր տկար ուժերովը, Համայնքին, Procureur de la Républiqueին, դատաւորներուն, փաստաբաններուն, գեռ չեմ գիտեր որո՞ւ գէմ, եւ այդ անիրաւ գատին բեկանումը կը պահանջէ:

Ճիշդ այդ միջոցին է որ Գանլէս ամուսինները իրենց գեղեցիկ տունը ծախու կը հանեն. ինչո՞ւ. անօթի չմնալու համար, հայր Գանլէս մեծ հարուածէն վերջը այլ եւս ի վիճակի չըլլալով աշխատելու: Պառաւին շատ տրամաբանական և համոզուած եզրակացութիւնն է այսօրուան. բայց կտակած է դուրս է որ ծերունիները իրենց

տունը համով պատառի մը փոխարէն տուած պէտք է ըլլան:

Վերջապէս տասը տարուան դուր բողբոջներէ, գանգատներէ, յոգնութիւններէ վերջը, հայր Գանլէո կը մեռնի վիշտէն, մահուան անկողին մէջ իր կնոջը կտակելով իր գործին շարունակութիւնը: Պառաւ խօսք կուտայ, և իր խօսքը սրտանց տուած է, այնքան անոր հուրիւրակամութեանը համար որքան այդ հազար ֆրանքներուն սիրոյն, զոր ժամանակին վճարած է եւ ուրնց պէտք ունի այսօր — որոնք իրն են, կասկած չի վերցնէր, եւ որոնք Ռիւստէն հոտարին գրասենեակին մէջ տասը տարիէ ի վեր կը բարդուին ու կը բարդուին իրենց տոկոսներով...: Ասիկա ինքը լաւ գիտէ, շատ լաւ գիտէ. մնացեալը իր գործը չէ. թէ գատորանը այդ տարին բեկանումը հաղորդած է թէ չէ, թէ բեկանումը տեղի ունեցած է թէ չէ, — այդ բոլորը իր գիտնալիք բաները չեն եւ միեւնոյնն են իրեն համար:

Այնքան որ խեղճ հայր Գանլէոին մահուանը առթիւ, գորովոտ աշրկն ուզելով իր ամուսնոյն արժանի յուզարկաւորութիւն մը ընել, pompes funèbresի մը պաշտօնեային կը յանձնարարէ ծախս չխնայել. Ռիւստէն հոտարին քովը ուզածին չափ սոսակ կայ...: Pompes funèbresի գլխաւոր հաւատարմը պաշտօնեան Տիկին Գանլէոին խօսքին կը հաւատայ, եւ անանկ հաշուեցուցակ մը կը պատրաստէ, որուն գումարը այդ յիշեալ հազար ֆրանքներն ալ կ'անցնի իր բոլոր տոկոսներով մէկտեղ...: Բայց աւելորդ է ըսել որ յուզարկաւորութենէն վերջը պաշտօնեան յիշեալ հոտարին քովը մէկ սու մը չի գտնէր...: Եւ տարիներէ ի վեր կը սպասէ որ Տիկին Գանլէո ինքը անձամբ

երթայ այդ թաղուած գանձը դուրս քաշելու համար մութ եւ փոշոտ խաւերէն...:

Պառաւ աշրկն, շուարած, ուժասպառ, մղուած կոսիտ ստիպումներէն պաշտօնեային, որ իր գրպանէն վճարած է եւ այլ ևս չի կրնար սպասել. առտուրնէ մինչեւ իրիկուն իր տէրոյ մօտիկ ընող մը կը փնտռէ: Ասիկա կերպով մը իր կորսուած ստակին տէրը կը դարձնէ զինքը: Իսկ գիշերները, մինչեւ ուշ ստեն, այնքան տաժանելիօրէն վատկած իր հանգիստի ժամերը կը զոհէ աջ ու ձախ, կառավարական բոլոր բարձրատիճան պաշտօնեաներուն երկար եւ անապառելի նամակներ շարագրելով, զոր կը տանի յաջորդ առաւօտուն, հակառակ իր միջոցներուն նեղութեանը եւ նամակագրոշմներուն սղութեանը, կը յանձնարարէ ստացագրով, որպէս զի «հասարակաց կողովին» մէջը չկորսուին:

Բայց այդ բարձրագոյն եւ ամենակարող պաշտօնեաներէն ո՛չ մէկը մինչեւ ցարդ Տիկին Գանլէոին օգնութեան չէ եկած, եւ ոչ խելք մը սորվեցուցած՝ զինքը այս անել վիճակէն դուրս հանելու համար:

Ամէն անգամ որ pompes funèbresի ներկայացուցիչը, Պ. Թապէնան, կուգայ եւ պառաւին պատուհաններուն տակը աղմուկ կ'ընէ, շատ մեղքնալով հանգերձ փոքրիկ խեղճ կ'ինը՝ չեմ կրնար չմտածել որ, միւսը, հայր Գանլէո, ան որ այլ եւս մեր ցաւի աշխարհքէն չէ, իր հազար ֆրանքները առած է դարձեալ կերպով մը, հոգ չէ թէ որո՞ւն գրպանէն եւ ի՞նչ տեսակ գործածութեան համար...:

ԷԼԻՉ ՄԷՀՏԵՐԵԱՆ

1922 Յոգոսոս

Գլխաւոր